

Ofanziva združenih snaga Prve zone

(14. septembra - 2. oktobra 1942)

Računalo se da će brigada, poslije uspjeha u Dabru i na kapelskoj pruzi, dobiti priliku da se nekoliko dana odmara, da bi potom, prema planu štaba Zone, udarila na jug, na neprijateljske garnizone u perušićkom kotaru. U vezi s tim pokretom 1. brigade doći će do nesporazuma između Glavnog štaba i štaba Zone. Štab Zone je, naime, u planu za akcije u zapadnoj Lici, predvidio da 1. brigada nastupa od Poduma prema Sincu preko Gackog polja i sela Lešča. Kasnije, opravdavajući stavove štaba zone, zamjenik komandanta toga štaba, Perica Kleut, pisao je - odgovarajući na kritiku Glavnog štaba - komandantu Glavnog štaba Ivanu Rukavini Vladiću:

»Ovaj put bio bi preden noću do pola noći, bez ikakvih smetnji, jer se ovim pravcem kreću već odavno naše manje jedinice. Ovaj pravac bio je izabran i zbog toga što se je računalo sa iznenađenjem kod neprijateljske posade u Sincu, koja bi u toku iste noći bila likvidirana«.¹⁹⁷

Čovjek s mnogo takta i razbora, cjelovita ličnost bogate kulture, prvi komandir Jurišne čete, koja je bila jezgro i 1. ličkog odreda »Velebit« i bataljona »Pekiša Vuksan«, Perica Kleut, stigao je u brigadu poslije bitke za Dabar da pomogne u pripremanju pohoda u zapadnu Liku, u sela prijeratnih općina Kosinj, Pazarišta i Perušić i da pomogne najodgovornijim rukovodiocima brigade u prevazilaženju osobnih razmirica, to jest »da vidi« - to komesaru Glavnog štaba Vladi Bakariću piše 6. septembra Đuro Kladarin - »kakvo je tamo stanje, da im prenese nove direktive«.¹⁹⁸ U brigadi više nije bilo onih početnih problema o kojima se govorilo kao o krizi. Borci su se upoznali, u iskustvu su se izjednačili, Ličani se više nisu izdvajali od Banovaca i Kordunaša, a 1 u štabu je uglavnom nestalo zagrižljivih razmirica. »Brigada je krenula naglo napred«.¹⁹⁹ No, baš onda kad se učinilo da je i sloga među bataljonima i sloga u brigadi uvjetovala nove uspjehe, ponovo je došlo do zategnutih odnosa između komandanta i komesara. Takvi odnosi između dvojice najodgovornijih ljudi u brigadi su najopasniji uvjet za raskol u štabu, pa i za krizne odnose u brigadi. Naći ćemo o tome više podataka u ondašnjim dokumentima. Komesar Zone Đuro Kladarin piše komesaru Glavnog štaba dr Vladimiru Bakariću, obavještavajući ga o odlasku Perice Kleuta u brigadu:

»U posljednjem izvještaju komesara I brigade obavijestio nas je da se u Štabu brigade u najnovije vrijeme dešavaju nesporazumi između komandanta i komesara. Drug komandant hoće da rješava samostalno

¹⁹ Isto, V/7, 183.
¹⁹⁸ « AVII, V/7, 183.
Isto.

stvari, pomalo zapostavlja druge i hoće pomalo da se hvali, a u izvjesnim momentima je potpuno nesamokritičan.²⁰⁰

Perica Kleut, i sam u povremenim nesporazumima s nekim drugim višim rukovodiocima što je najmanje ovisilo o njegovoj volji, znao je naći najpovoljnija rješenja na vojnom planu, ali nije uspio da poništi nesporazume u odnosima Krunića i Opsenice. To će kasnije činiti, i uglavnom uspješno učiniti, drugi, mahom partijski rukovodioci. Sretna je okolnost što su štapske razmirice imale malo odjeka u bataljonima, među borcima, a oštro su kritikovane od svih koji su o njima išta znali.

Prema zamisli štaba Zone, na čemu u drugoj polovici augusta u više navrata inzistira komandant brigade, septembarska »trasa brigade bila bi Sinac-Lešće, rušenje pruge južno od tunela Vrhovine u zajednici sa II (ličkom) brigadom, koja će doći linijom Čanak-Kosa, Ramljani, pruga«²⁰¹, Upravo zbog toga podatka o planovima i pravcima djelovanja 1. i 2. brigade, Glavni štab je kritički reagirao vjerujući da će 1. brigada »u svom nastupanju prema Sincu i Lešču sigurno naići na poteškoće, jer neće imati pogodne baze za snabdijevanje, a s druge strane će biti izložena eventualnim napadima talijanske motorizacije, što može da spriječi operacije«²⁰².

Štab Zone je ustrajao na svom planu inzistirajući na usputnim akcijama u gackoj dolini, ali se ipak od predložene pravca odustalo, i to zbog toga što je u sjeverozapadnoj Lici i Gorskom kotaru počela nova velika talijansko-kvislinška ofanziva. Baš kad su talijansko-četničke i ustaške snage bile pripremljene za ofanzivu, u noći 9. i 10. septembra, komandant i operativni oficir brigade su - uza sva prethodna obavještenja o ofanzivi²⁰³ - otišli na istočnu stranu pruge, prema centralnoj Lici, u Čanak, kako bi se sa štabom 2. ličke brigade dogovorili za akcije združenih snaga u perušićkom kotaru.²⁰⁴ Kad su se vratili, brigada je već bila potisnuta s dotadašnjih položaja. Sve jedinice 1. brigade su bile iznenađene, uočljivo u uvjerenju da, poslije uzastopnih pobjeda na kapelskoj pruzi i Dabru, inicijativa ostaje u njihovim rukama. Kad je, ni od koga očekivan, napad uslijedio, jedinice 1. brigade su »odstupale ne davši skoro nikakav otpor«²⁰⁵. Očito, sva upozorenja iz okupiranih mjesta, iz talijanskih ili četničkih i ustaških garnizona o ofanzivi, bila su bez odjeka. Komandant 5. operativne zone je 7. septembra sva ta obavještenja nazvao »glasinama, kojima neprijatelj misli da nas zastraši i da stvara paniku u našim redovima«. Otud velikog uzbuđenja i iznenađenja ujutro 11. septembra²⁰⁶, kad je od Glavaca preko Škara do Doljana

²⁰⁰) Isto.

²⁰¹) Isto.

²⁰²) Zb. NOR, V/7, 183.

²⁰³) Štab bataljona »Božidar Adžija« je 5. septembra iscrpno obavijestio i štab zone i štab 1. brigade da se »u Vrhovinama koncentrišu Talijani i četnici i namjeravaju da napadnu sela Škare, Doljane, Glavace i dr., koja su pod našom kontrolom«. Bilo je predviđeno da u ofanzivi četnici nose »oko lijeve ruke traku crvene boje sa talijanskim okruglim štambiljem« (AVII, 1467A, 3-12).

²⁰⁴) AVII, 800, 18-2.

²⁰⁵) Isto.

²⁰⁶) Štab 1. operativne zone u izvještaju Glavnom štabu piše da je talijansko-četnički napad počeo 9. septembra, a štab 1. brigade 13. septembra tvrdi da su neprijateljske snage ofanzivu poduzele »11. ovoga mjeseca dok su bataljoni Brigade odmarali u svojim bazama Dabru, Glavacama, Doljanima, Podumu i Škarama« (ZB.NOR,V/7,152). I prema talijanskim dokumentima se vidi da je ofanziva počela 11. a ne 9. septembra.

izveden snažan koncentrični talijansko-četnički napad na slobodnu teritoriju koju je štitila 1. brigada. Začudo, štab brigade ni ujutro 11. septembra ne sagledava velike razmjere i izuzetno velike ambicije neprijateljskog poduhvata. Uza sve to što su »kamioni stalno dolazili i odlazili iz Otočca i Brloga«, što je slobodni teritorij »napadan sa tenkovima«, što su guste kolone pješadije nastupale iz Otočca prema Škarama i Glavacama, iz Brloga prema Glavacama, a iz Vrhovina i Zalužnice prema Doljanima i Brezovcu, u štabu 1. brigade su uvjereni da je riječ o manevrima kojima se želi osujetiti predstojeći pokret 1. brigade preko Gackog polja prema Perušiću, odnosno da Talijani sve to čine samo zbog toga kako bi »mogli popraviti prugu i izvesti živežne namirnice iz Škara i okoline«.²⁰⁷

Za napad na Škare i neka druga mjesta dijelova divizije »Re« s četnicima, u operativnom izvještaju komande talijanskog 5. armijskog korpusa, rečeno je da je poduzet »prije predviđenih pročešljanja na području Velike kapele«. To je neprijatelj uradio da bi razriješio »neke situacije manjeg značaja, ali od veoma velikog uticaja na opšti okvir operacija«.²⁰⁸ Komandama divizija Re, Lombardia i Granatieri di Sardegna, komandant talijanskih snaga u Jugoslaviji, komandant 2. talijanske armije general Roatta, naredio je da moraju »istjerati ustaničke formacije koje su se ugnijezdile u toj zoni«, odnosno da moraju ustanicima »rastjerati najjače formacije i uništiti njihove baze za opskrbu«. Istovremeno je naredeno - što je tražio i Musolini - da se uspostave logori za sve koji budu zarobljeni »u zonama ustaničkog utjecaja«. Na slobodni teritorij Škara napadalo je oko 3500 neprijateljskih vojnika.²⁰⁹ U već sponutom izvještaju 1. brigade kaže se da se talijanskim kolonama »kraj nije mogao primijetiti«. U prvom naletu Talijani su, na svim pravcima nastupanja, podržavani i predvođeni od četničkih jedinica i vodiča, zaposjeli i Škare, i Doljane, i Brezovac... Ujutro 11. septembra samo su položaji 1. i 4. bataljona, u rajonu Glavaca, ostali neporemećeni. Popodne, kad su prikupljene sve snage, pripremljen je protivnapad. Štabu 1. zone je javljeno da su »pred noć naše jedinice na juriš ponovo zauzele Brezovac i Doljane«.²¹⁰ Na nekim sektorima dijelovi 1. brigade su ušli u neprijateljski raspored, tako da je došlo do borbe prsa u prsa. Naročito je teško tučena četnička grupa iz Brloga; među ostalima »ubijen je iz Brloga četnik - Dražin poručnik, u zadnje vrijeme unaprijeđen po svojoj zaslugi, zove se Dane Ogrizović Njole«.²¹¹

Uveče 11. septembra 3. kordunaškom bataljonom i otočaćkom bataljonom »Božidar Adžija« je naredeno da ujutro napadnu i zauzmu Škare. Sutradan, kad su Milisav Dakić i Dmitar Zaklan, komandanti kojima je hrabrost bila imanentna karakterima, povelili kolone iz rajona Glavaca na Škare, sudarili su se s Talijanima, koji su pokušali zauzeti Glavace. Sudar je bio kratak, ali žestok, bez pobjednika.²¹²

²⁰⁷) Zb. NOR, V/7, 153.

²⁰⁸) isto, XIII/2, 928.

²⁰⁹) M. Bukvić, n.d. 255.

²¹⁰) Zb. NOR, V/7, 153.

²¹¹) Isto, IX/2, 54.

²¹²) Isto, V/7, 189.

Napad na Škare je uslijedio uveče 12. septembra. Neprijatelj se već bio dobro utvrdio. Na obližnjim visovima bili su iskopani rovovi, a iz Otočca su stalno pristizali tenkovi. Napad je izveden s tri strane. Uzaludno. Brigada je imala 1 poginulog i 12 ranjenih. Naročito je opasna artiljerija. Nadmoć u tehnici je u ofanzivi na Kapelu bila presudna. S tim je računao i general Roatta, koji je naredio da snage u ofanzivi koriste »što je moguće više oružja kojim neprijatelj ne raspolaže: minobacača, artiljerije, bacača plamena, tenkova, a naročito avijacije«.²¹³

Od daljnjih napada na Škare se odustalo, kao što se moralo odustati i od namjeravanog pohoda preko Gackog polja na Lešće i Sinac. Ali, od plana utanačenog u Čanku u noći 8. i 9. septembra (akcije združenih snaga 1. i 2. brigade) nije se odustalo, zapravo nije se sasvim odustalo. Na sastanku štaba brigade kasno uveče 12. septembra odlučeno je da na položajima iznad Škara i Glavaca ostanu, s bataljonom »Božidar Adžija«, 2. i 3. bataljon. Pod komandom zamjenika komandanta brigade Milutina Karasa i zamjenika komesara Milana Uzelca Brice, ta tri bataljona su imala zadatak da napadima iz zasjeda usporavaju nastupanje jakog neprijatelja i da štite zbjegove po Kapeli.²¹⁴ Zamjenik komandanta 1. operativne zone Perica Kleut, koji je sve to vrijeme bio sa snagama 1. brigade, inicirajući diobu brigade u dvije grupe, smatrao je da »ovaj teren, tako važan za vezu sa V operativnom zonom, svi bataljoni I brigade ne smiju nipošto napustiti«.²¹⁵

Jedinice 1. brigade su razdvojene u noći 13. i 14. septembra, poslije žestokih četvorodnevnih borbi. Drugi i 3. bataljon su ostali »radi zadržavanja i razvlačenja neprijateljskih snaga«, zapravo radi zaštite zbjegova, a 1. i 4. bataljon su krenuli stazama Male Kapele preko Atlinog vrha, Doljana, Juijeve kose, Ivančević-brda i željezničke pruge, koja je prede na kod Malog Obljaja; 20 kilometara teškog puta. U 6 sati 14. septembra »ljudstvo je potpuno umorno stiglo u Crnu Vlast«.²¹⁶ No, »potpuno umorno ljudstvo« je, na ulasku u Crnu Vlast i, potom, u susjedno selo Tuijanski, poravnalo redove i silovito zapjevalo ličke i banijske melodije. Dobro odjeveni (ta nekoliko dana ranije su zaplijenili 950 talijanskih bluza) i dobro naoružani, mada ne i brojem veliki, bataljoni 1. brigade su ostavljali izvanredan dojam na narod. Sve što se zateklo u Crnoj Vlasi i Turjanskom izišlo je pred svoju vojsku.

Narodnooslobodilački odbori u Crnoj Vlasi i Turjanskom su, prethodno obaviješteni o dolasku 1. brigade, pripremili hranu. Ono što je narod imao imala je i vojska. U Turjanskom se od ustanka pjevalo da su »partizani pola roda moga: tamo imam brata i dragoga«.

Komandant Stevan Opsenica se nije zadržavao u Turjanskom: trebalo je da utanači plan sadejstva s 2. brigadom čiji je štab bio u Čanku, 17 kilometara na jug od Crne Vlasi.

Na sastanku u Čanku su sa štabom 2. ličke brigade i Stevanom Opsenicom bili i politički komesar Zone Đuro Kladarin i zamjenik koman-

²¹³⁾ Isto, V/6, 355.

²¹⁴⁾ Komandant 2. talijanske armije general Roatta je uoči ofanzive od svojih divizija tražio: »U središnjem i unutrašnjem dijelu ove oblasti treba razrušiti sva sela i udaljiti iz njih stanovništvo«. (Zb. NOR, V/6,355).

²¹⁵⁾ Zb. NOR, V/7. 169.

²¹⁶⁾ Isto.

danta Zone Perica Kleut. Oni će u narednim operacijama na željezničkoj pruzi između Perušića i Vrhovina i u zapadnoj Lici rukovoditi štabom koji je objedinjavao komandu nad 1. i 2. brigadom i 2. bataljonom 4. ličkog odreda. Konkretizirajući, u načelu, ranije prihvaćene planove, Kladarin i Kleut su poslije drugog sastanka u Čanku, 14. septembra, naredili da operacije počnu u ponoć 14. i 15. septembra tako što će dva bataljona 1. brigade, kompletna 2. brigada i bataljon »Matija Gubec« Cetrvtog ličkog partizanskog odreda napasti neprijatelja između Vrhovina i Perušića.

Bataljoni 1. brigade su na sjevernom krilu rasporeda udarne grupe: njima su povjereni napadi na sela Sinac i Lešće, na željezničku stanicu Sinac i na stražare duž pruge Ramljani-Sinac. Njihovo je bilo i da ruše prugu od Ramljana do velikog tunela južno od Vrhovina kroz Godaču, da razore objekte na tom dijelu pruge i most na Gackoj u Čovićima (cesta Gospić-Otočac).²¹⁷

Pokazat će se da se htjelo mnogo više nego što se moglo. Čak i da se ne uzmu u obzir neprijateljske snage uz prugu, u Sincu, Lešću i Čovićima (računalo se, bez mnogo pouzdanih podataka, da na željezničkim stanicama Sinac i Lešće ima oko 300 talijanskih vojnika i oko 200 oružnika, domobrana i ustaških milicionera, a kod vodovoda u Sincu 24 Talijana), zadatak 1. i 2. brigade je bio nerealan. Prethodne noći 13. i 14. septembra bataljoni su u maršu kroz bespuće i preko područja zaposjednutog od neprijatelja prevalili izuzetno težak put od 20 kilometara, a do ponoći 14. septembra, prije nego što krenu u napad, trebalo je još preći isto toliko, i sve kroz šumu, sve uskim stazama planinskim stalno nizbrdicom ili strmom uzbrdicom. S najboljim vodičima, čak i da je ljudstvo bilo odmoreno, bataljoni taj naporni put ne mogu savladati ni za 8 sati. O tome se, prilikom dogovora komandanata u Čanku, nije govorilo. Optimizam komandanta brigade, koji ni u teškim prilikama nije sumnjao u izuzetne mogućnosti svoje brigade, drugi su prihvatili kao realnu mogućnost. A kad su bataljoni, prikupljeni prethodno u Turjanskom, krenuli zapadnim stazama preko Dolča uz 1065 metara visoku Padavicu i Tonkovića kuće, podno kamenog Šetinog griča (1152), pokazalo se da im je do pruge trebalo čitavih četrnaest sati, odnosno - onima koji su imali bliži raspored - dvanaest sati.

Dio brigade je u zonu planiranog napada stigao s dva, a dio čak s četiri sata zakašnjenja. To je rastrojilo snagu udara. Čete 1. brigade su se izravno iz pokreta onako kako su stizale, uključivale u borbu. Prvi napad je izveden na utvrđenje pred velikim tunelom, zatim na obližnju vaktarnicu i na željezničku stanicu Sinac. Za to vrijeme je »radnička grupa, zaštićena snagama našeg I bataljona, raskopala nasip između tunela i stanice Sinac u dužini od 800 metara«. Mada je neprijatelj sve vrijeme iz utvrđenja uz prugu tukao i minobacačkom i mitraljeskom vatrom, krtijaši su opstali na zaposjednutim položajima onoliko koliko je »radničkim grupama« trebalo da obave posao da bi mjestimično »nasip bio raskopan do 10 metara u dubinu«.²¹⁸

²¹⁷> AVII, 1467, 37-1/4.

²¹⁸) Zb. NOR, V/7, 168.

Zbog zakašnjenja i zamora, ali i zbog snage neprijatelja, odlučnog da brani svoje pozicije, od napada na Lešće i Čaviće moralo se odustati.

Napad na objekte duž pruge, od malog tunela, kod Ramljana, gdje se lijevo krilo 1. brigade povezivalo s desnim krilom 2. brigade, do velikog tunela »nije uspio« - po objašnjenju štaba brigade - »uslijed solidnih utvrđenja«.²¹⁹

Ni napad 2. brigade nije uspješno završen.

U 21 sat 15. septembra napad je ponovljen na vaktarnicu između velikog tunela i stanice Sinac, tamo gdje se na prugu spušta staza s 1001 metar visokog Veljun-vrha. Vaktarnica je osvojena i »manji dio neprijatelja potučen«, a veći dio neprijateljske posade »uspio je pobjeći ispod samoga nasipa pruge«.²²⁰

Brigada je u noći 15. i 16. septembra ušla u šesti dan neprestanih borbi i pokreta. Do jutra 16. septembra tri bataljona su se rasporedila na položajima uz prugu u dužini od dva kilometra, od željezničke stanice Sinac do velikog gotovo trokilometarskog tunela što probija Gođaču i Vučjak. General Ettore Gianuzzi je intervenirao s bataljonom »Sassari« iz garnizona u Vrhovinama odvajajući dio snaga prikupljenih za ofanzivu na Kapelu; pred položaje 1. brigade Talijani izbijaju i kroz tunel i stazama preko Brakusovice.

Neprijatelj je pušten između sakrivenih predstraža da, nadirući prugom, uđe u raspored 1. i 4. bataljona i bude obasut vatrom prema planu štaba brigade - »na najpodesnijem mjestu«. Prije nego što su čete 1. i 4. bataljona otkrile svoje položaje otvarajući vatru, javili su se neprijateljski mitraljesci i puškomitraljesci i iz stanice Sinac i iz okolnih betonskih bunkera; neobaviješteni o prodoru talijanskog bataljonskog ešelona iz Vrhovina, pomislili su da se prugom prema željezničkoj stanici probija neka nova partizanska jedinica. Zaustavljeni žestokom mitraljeskom vatrom s čela, Talijani su se užurbano razvili u strelce s obje strane pruge. Tada je uslijedio napad s boka. Taj napad je izvela 1. četa 1. bataljona pod komandom Miloša Rastovića i Branka Damjanovića. Talijani su se našli i na udaru sopstvene artiljerije, koja je tukla iz Sinca. No, presudan je bio juriš koji je vodio Miloš Rastović. Taj zemljoradnik, kojemu je urođena inteligencija davala izgled bogatog znanja i omogućavala poimanje različitih stvari, mada je njegovo obrazovanje bilo štu-ro i sitno, lijep po nekoj unutrašnjoj ljepoti koja se obilnom darežljivošću izlivala iz smeđih očiju natkriljenih gustim pletenicama tamnih trepavica, oplemenjujući koščato lice krupne ljudine, posljednji je put jurio na čelu svoje čete. Uspio je u trci za Talijanima doći do ulaza u tunel. Tu ga je zaustavio mitraljeski rafal: naprosto mu je presjekao grkljan. U izvještaju²²¹ će biti kazano da je poginuo »poznati junak, koji se istakao u borbama kod Lapca, Srba, u sjevernoj Dalmaciji, kod Jerzerana i na mnogim drugim mjestima«.²²²

219) Isto.

220) AVII, 102B, 9-2.

221) Isto.

222) Generalni sekretar KPJ, vrhovni komandant J. B. Tito je 18. 10. 1942. o toj borbi i pogibiji Rastovića poslao radiogram Izvršnom komitetu Komunističke internacionale: »... I i II hrvatska brigada napale su željezničku prugu od Vrhovina do Perušića. Pruga i sva postrojenja su potpuno uništena. Potrebno je više od mjesec dana da bi

Bataljoni su sa željezničke pruge, iz okršaja, povučeni u 24 sata 16. septembra. Nekoliko sati ranije, toga dana, na istočnu stranu željezničke pruge Plaški-Vrhovine, kod Dugog Dola, između Rudopolja i Vrhovina, prešli su 2. i 3. bataljon 1. brigade. Do jutra 17. septembra s bataljoni- ma, koji su prenoćili u Crnoj Vlasi, uspostavljena je kurirska veza, a nešto kasnije u štab su stigli Milutin Karaš, Milan Uzelac Brico i Jovica Lončar. Zadatak štaba zone, da se rajon Škare - Dabar »ne smije nipošto napustiti«, nisu mogli izvršiti. U zaštiti zbjegova iz partizanskih sela ostale su samo čete »Adžijinog« bataljona.

Zamjenici komandanta i komesara brigade i operativni oficir su - dočekani oštrom kritikom - pomjeranje 2. i 3. bataljona objasnili opasnošću (»kako je obavještajna služba javila«) »da se neprijatelj koncentriše sa većim snagama kod Jasenice«, odakle je, navodno, namjeravao prodirati prema Dabru. U takvoj situaciji 2. i 3. bataljon su pomjereni prema željezničkoj pruzi i Jasenici. Čim je ostavljen otvor na položajima u obrani slobodnog teritorija Škara, neprijatelj je - Talijani, četnici i ustaše - »sa motorizacijom napao iz Otočca preko Glavaca, a pomoću četnika probio se sa pješadijom iz Vrhovina preko Doljana i Škara te preko Brezovca za Dabar«. U takvoj situaciji »Adžija« se sa zbjegovima povukao prema Glibodolu i Živici.²²³⁾

U Crnoj Vlasi s »Pekišom Vuksanom« se rastao prvi komandant toga bataljona, Momčilo Novković. Ni on, kao ni ostali koji su odlazili, nije se lako rastajao s bataljonom i brigadom. Desetak dana ranije vratio se s liječenja, a onda, tek što su kolone njegovog i 3. bataljona prešle prugu, presreo ga je kurir štaba 1. operativne zone: odmah se javiti u štab novoformirane 9. hrvatske, odnosno 3. ličke brigade. Istovremeno je kurir donio naređenje da je za komandanta 2. bataljona »Pekiša Vuksan« imenovan inženjer Mića Jović da odmah povede, zajedno s 3. bataljonom, »Pekišu Vuksana« natrag na Kapelu, i radi zaštite zbjegova i »radi zadržavanja i razvlačenja neprijateljskih snaga«. No, Jović je uvjerio štab brigade da će učešće »potpuno umornog« 2. bataljona u predstojećoj ofanzivi združenih snaga 1. operativne zone biti korisnije nego manevriranje po Kapeli.²²⁴⁾ Prihvaćen je njegov prijedlog da se u otočacki kotar vrati samo 3. bataljon.

S 3. kordunaškim bataljonom su, probijajući se kroz neprijateljski raspored u već zatvoreni obruč, krenuli i zamjenici komandanta i komesara. Obojica su bili uvrijeđeni ocjenom pretpostavljenih da se, prethodno ostavljeni s 2. i 3. bataljonom u zaštiti zbjegova na Kapeli, nisu snašli zbog kukavičluka.²²⁵⁾

Tri bataljona, prikupljena u Ramljanima, nisu bila orna za nove napore. »Uslijed umora i hladnih noći izvjestan dio ljudstva osjeća se vrlo

se opravila. Iz Otočca su Talijani počeli da pružaju otpor, ali su bili likvidirani. Ubi- jeno je 150 talijanskih vojnika i oficira i mnogo ih je ranjeno. Mi smo imali 8 po- finulih i 38 ranjenih partizana. U toj borbi je poginuo poznati junak Miloš Rastović, omandir čete bataljona 'Marko Orešković'. Također je po treći put ranjen politički komesar bataljona drug Ilija Radaković... « (J. B. Tito, *Sabrana djela*, 12, 131). Osim Rastovića, iz 1. brigade su poginuli: Pero Kecman, Milan Jakšić, Mirko Stanojević i Dušan Torbica. (AVII, 800, 7-2/3).

²²³⁾ Zb. NOR, V/7, 169.

²²⁴⁾ Isto, 170.

²²⁵⁾ Isto.

slabo«, uvjerljivo su tvrdili Opsenica i Krunić, da bi na sastanku u Ramljanima pokušali uvjeriti komesara zone i zamjenika komandanta zone, Đuru Kladarina i Pericu Kleuta, kako je neophodno da se brigada »nekoliko dana odmori, opere veš i očisti od vaški i svraba«. ²²⁶ Prijedlog nije prihvaćen. Odlučeno je da se neophodni odmor osigura u kosinjskom području, na zapadnoj strani pruge. Bila je to sretna okolnost, jer su narednog jutra, 18. septembra, Ramljani napadnuti od talijanske avijacije.

Jedinice 1. i 2. brigade su prugu prešle u noći 17. i 18. septembra, kao što je to zahtijevao Operativni štab, obrazovan za vođenje operacija u općinama perušičkog kotara. To je bilo dosta glomazno tijelo, nepodesno kao operativna komanda. U tom štabu su bili politički komesar zone Đuro Kladarin (ostao je samo tri dana) i operativni oficir zone Mile Uzelac s komandantima i komesarima 1. i 2. brigade i 4. ličkog odreda.

Odmah poslije dolaska u rajon Krša, gdje je čelo 1. brigade stiglo predvođeno žutokosim, uvijek raspjevanim Brankom Radovićem, borcem 4. odreda, održano je savjetovanje Operativnog štaba. Dogovoreno je da se izvede obuhvatni manevar preko uglavnom besputnog izlomljenog terena, teškog za pokrete. Vjerovalo se da će takav manevar iznenaditi neprijatelja u selima i da će mu biti odsječene odstupnice prema Velebitu, tako da će biti tučen po manjim uporištima. Vjerovatno bi bilo više uspjeha da se akcija vodila kao kombinacija više frontalnih i obuhvatnih dejstava, jer neprijatelj je znao za koncentraciju jakih partizanskih snaga i nije moglo biti postignuto iznenađenje.

Osim 1. i 2. brigade, u akciju je uključen i 2. bataljon 4. ličkog odreda, budući 4. bataljon 1. brigade. ²²⁷ Grupe od 10 do 12 boraca toga bataljona su bile raspoređene po bataljonima 1. i 2. brigade. Kasnije će u analizi biti utvrđeno da su borci odredskog bataljona »Matija Gubec« u brigadnim bataljonima »aktivno učestvovali u borbi, a naročito su pridonijeli veliku korist kao vođići«. ²²⁸ Bilo je vrlo značajno da je u tome bataljonu, više nego u drugim ličkim jedinicama, bilo Hrvata. Komandant je bio Hrvat iz Poduma Božo Mlinarić. Komesar bataljona, Juka Kolak, i komesari četa, Hrvati - perušički prvoborci, bili su Andrija Špoljarić i Bracija Hećimović.

Uoči kosinjske operacije, bataljoni 1. i 2. brigade, kao i odredski bataljon »Matija Gubec«, mogli su tri dana da se odmaraju i pripremaju. Na sastancima je neprestano ponavljano, što će biti ispisano i u zaglavlju svih zapovijesti i izvještaja- »Narodni borac ne pljačka!« Komesari ustrajno tumače kako »svaki od nas nastupa kao buktinja tumačeći svojim postupcima bratstvo i jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda«.

²²⁶> Isto.

²²⁷) Bataljonom su do 14. septembra 1942. godine komandovali Mane Varičak Macan i Slavko Pejak. O njima i odredu Tito 18. oktobra 1942. obavještava Kominternu: »Trinaestog septembra je 4600 Talijana i 250 ustaša napalo na Kosinjski partizanski bataljon. Talijani su bili odbijeni. Samo na planini Karaula opkoljeno je i ubijeno 30 talijanskih vojnika. Pri odstupanju Talijani su takođe imali velike gubitke. Zarobljen je talijanski kapetan, koji je izjavio da je samo prvog dana ubijeno i ranjeno 450 talijanskih vojnika. Naš bataljon je imao 18 ubijenih i 12 ranjenih partizana. U toj borbi poginuli su herojskom smrću komandant Kosinjskog bataljona ('Matija Gubec') drug Mane Varičak i njegov zamjenik drug Svetozar Kokotović, a politički komesar bataljona drug Slavko Pejak je bio ranjen. Zaplijenjena su 4 mitraljeza ... « (Tito, *Sabrana djela* 12, 130).

²²⁸> Zb. NOR, V/7, 252.

Obavještenja o neprijatelju su bila tek djelomično tačna. Uz naređenje da napadnu Donji i Gornji Kosinj, Rudinku, Lipovo Polje, Bakovac i Krušćicu, to jest da uz »oslobođenje hrvatskog naroda u navedenim selima« osiguraju »njihovo uključenje u narodnooslobodilačku borbu«, jedinice su obaviještene da u kosinjskim selima nema više od 100 ustaša i 270 domobrana s ustaškim milicionerima, a u Lipovom Polju oko 50 četnika²²⁹, s kojima ustaše još nisu bile sklopile sporazum.²³⁰ Štabovi 1. i 2. brigade su imali tačan podatak o lipovopoljskim četnicima. O ustaško-domobranskim snagama u zoni predstojećih operacija 1. i 2. brigade u početku treće dekade septembra 1942. godine tačan podatak iznosi veliki župan David Sinčić u pismu Paveliću i poglavnikovim doglavnica (i to je samo za Kosinj):

»U Kosinju po izjavama pribjeglih vojnika i pučanstva i po izvještaju, kojeg je dao zapovjednik sektora, bilo je koliko oružnika, toliko ustaša, toliko milicionera oko 600 naoružanih, a ovi su imali i strojnice, te minobacače«.²³¹

Ustaše u kosinjskoj općini su bile iz Ličke bojne, kojom je komandovao bojnik Ivan Devčić Pivac, iz grupe prvih gospićkih ustaša, sudionik takozvanog »brušanskog ustanka« • 1932. godine, u ljeto 1941. godine satnik, koji je - u vrijeme kad Pavelićev general Mihajlo Lukić, poslije drvarsko-srbskog ustanka pokušava sprovesti pacifikaciju Like - izvršio pokolj nad stanovništvom Divosela, Čitluka i Ornica, a, po Davidu Sinčiću, bio je najzastupljeniji što je »sa područja općine Kosinj lanijske godine (1941) nestalo ('očišćeno', to jest ubijeno) oko 700 stanovnika - pravoslavaca iste općine«.

U Kosinju i kosinjskim selima, osim Pivčeve Ličke bojne, bilo je i dijelova domobransko-ustaških bojni kojima su komandovali ustaški bojnik Ivan Vihler, bivši zapovjednik garnizona u Udbini satnik Tatek, te domobranski satnik Stjepan Milinković.²³² No, ako je suditi prema izvještajima župana Sinčića, onda je ta ustaško-domobransko-oružnička »prilična oružana snaga«, raspoređena po kosinjskim selima, bila »bez jednog jedinstvenog zapovjedništva«, odnosno »bila je uopće bez zapovjednika«: »jednom riječju tamo je vladala puna i primjerna vojnička dezorganizacija«.²³³

Sva njihova vojska zločina, mada znatno veća od predviđanja Operativnog štaba 1. i 2. brigade i bataljona »Matija Gubec«, razbacana po rasutim selima u dolini Like, ispod Velebita, nije mogla pružiti, a nije ni pružala snažniji i organiziraniji otpor ujutro 21. septembra 1942. godine.

Opredjeljujući se za kosinjsku operaciju, štab zone, kao i Glavni štab, smatraju da su »politički uslovi na tom terenu veoma pogodni«. »Glavni cilj« akcije bilo je »uništenje tamošnjih neprijateljskih garnizona (uglavnom ustaša), te mobilizacija domaćeg stanovništva (Hrvata) u

²²⁹) Isto, V/7, 252.

²³⁰) Veliki župan gospićke župe je obavijestio Pavelića da je »kotarski predstojnik g. Glavan htio stupiti u pregovore s četnicima toga kraja«, ali mu je »donačelnik Zagreba Tome Biljan, koji je često dolazio u Kosinj i prisvajao si pravo političkog vode i vojničkog za taj kraj, to zabranio napavši ga i prigovorivši mu da ovakve upute od velike župe ne treba izvršavati«. (Zb. NOR, V/7, 371).

²³²) Isto, 372.

²³³) Isto.

²³³) Isto, V/32, 402.

partizane«. ²³⁴ No, u planiranju i proračunima, reći će kasnije Glavni štab, »drugovi su precijenili« sopstvene mogućnosti i potcijenili protivnika. Toliko partizanskih snaga do tada u Hrvatskoj nije bilo prikupljeno na jednom mjestu i angažirano u jednoj akciji. Vjerovatno otuda tolika samosvijest. Odlučujući su vjerovali da će tako brojne snage, neovisno o tome što je onaj kraj teško prohodan, a jedinice moraju u jednom mahu prevaliti dug put, neovisno o tome što su ona podvelebitska sela rasuta, lako opkoliti i ustaško-domobranske i četničke jedinice i da će ih istovremeno provedenom akcijom »pohvatati ili uništiti«. ²³⁵ Kad je preciziran plan akcije, na savjetovanju u Kršu, tamo se na okupu zateklo mnogo pametnih glava, ali taje pamet posljednjeg dana ljeta 1942. godine zračila s mnogo više ambiciozne odlučnosti, samouvjerenja i maštovitosti, nego s osjećajem za nužnu realnost i uvijek neophodni oprez. Nije bilo sagledavanja cjelovitog stanja. Nema realnih proračuna o prostoru, neprijatelju i osobnim mogućnostima. Tek kasnije će biti, u analizama planiranog i učinjenog, kazano da sva ona sela, povezana tek puteljcima - prostor škrapa, stijenja, uvala, prodolina, s mnogo nenas-tanjenih zona, rajon presječen kotlinom Like - ne bi u jednom naletu moglo opasati i u obruč sabiti neprijateljske grupe ni desetak hiljada iskusnih boraca. Mnogo godina kasnije, jedan od sudionika akcije, onda zamjenik komesara 2. brigade, Bogde Vujnović piše: »Nismo očekivali neki znatniji politički uspjeh na tom terenu, pa ma kakav polučili na vojnom polju. Bio sam bez iluzija«. ²³⁶ Ali, neovisno o tome što je tko očekivao, znalo se da i ovoga puta politički uspjeh ovisi o vojnom, jer - kao što je tvrdio komesar Glavnog štaba hrvatske dr Vladimir Bakarić - »vojni uspjeh ili neuspjeh politički je značio napredovanje ili nazadovanje samog toka revolucije«.

Akcija je počela 21. septembra. Od jedinica 1. brigade, prvi je na izvršenje zadatka krenuo bataljon »Pekiša Vuksan«. Do polaznih položaja, ispred Kosinjskog Ribnika, cesti s juga, desetak kilometara zapadno od Gornjeg Kosinja, bataljon je morao prevaliti put po teško savladivom terenu dug dvadesetak kilometara. Da bi izvršio napad na Kosinjski Ribnik u isto vrijeme kad ostali bataljoni počnu borbu na svojim sektorima, »Pekiša Vuksan« je krenuo u noći 20. i 21. septembra.

»Marko Orešković« napadao je južno od Gornjeg Kosinja - Dulibu, Kruščicu, Poljanak i Sušanj, nad zapadnim kanjonom Like. Uskom stazom po kamenjaru, od Duliba do Sušnja osam je kilometara. Taj kraški prostor trebalo je proći u jednom naletu, kako bi sve čete istovremeno izbile pred Podjelar, dva kilometra južnije od Gornjeg Kosinja, odakle je plan operativnog štaba dio snaga usmjeravao na Kosinj, a dio na južne i jugozapadne prilaze Kosinju, kako bi, ustreba li, na tim položajima bio zaustavljen neprijatelj iz Pazarišta.

Čete 4. banijskog bataljona su razdvojene i priključene »Marku Oreškoviću« i 4. bataljonu 2. brigade, koji je napadao na Vukelić-Selo, između Gornjeg i Donjeg Kosinja, a jedna je zadržana u Poljanu, i kao rezerva i kao moguća zaštitnica iz pravca Janjča ili Studenaca.

²³⁴ Isto, V/8, 64.

²³⁵ Isto, 52.

²³⁶ Pismo Bogde Vujnovića; autorska zbirka.

Prema planu operativnog štaba, 2. brigada trebalo je da izvede zaobilazni marš-manevar tako da nastupajući »iz podvelebitskih vrleti, šuma i strmina opkoljava i uništava neprijatelja«. ²³⁷

Drugi bataljon »Pekiša Vuksan« je do Kosinjskog Ribnika bio u pokretu nešto duže od 13 sati. Na tom maršu, prvi okršaj je imao u selu Antinovcu, gdje je zarobljena neprijateljska straža«. ²³⁸ Na velikom, zaobilaznom maršu prema Kosinjskom Bakovcu, gdje je polazne položaje trebalo zaposjesti do 9 sati, bataljon »Pekiša Vuksan« je »svladao i neprijateljsku stražu kod Velikog vrha«. Petnaest minuta poslije utanačenog roka za početak napada dvije »Pekišine« čete su zaposjele položaje s južnih i jugozapadnih prilaza Bakovcu, a 3. četa je izbila na sjeverne prilaze, gdje je trebalo sačekati bataljon »Ognjeg Priča« 2. ličke brigade. Kad je taj bataljon naletio u Bakovac, priključila mu se i 3. četa »Pekiše Vuksana« pod komandom Mile Počuče. Neprijatelj iz sela se povukao na obližnja brda označena kao kote 788 i 894, pružajući jak otpor. S tih kota »Pekiši Vuksanu« je bio spriječen brzi prodor prema Kosinju na istok. Zbog toga će komandant brigade odgovornost pripisati svome bratu Staniši Opsenici, komandantu »Ognjena Priče« i bataljonu »Ognjen Priča« »koji nije zaposjeo svoje određene položaje«, tako da je »neprijatelj uspio da se izvuče iz našeg obruča i pobjegne bez većih gubitaka«. ²³⁹ Štab 2. brigade će razlog izvlačenja ustaša iz obruča bez gubitaka pripisati, zakašnjenju svog bataljona (dugi marš i slabi vodiči). ²⁴⁰

Prvi bataljon 1. brigade je u okršaje s neprijateljem ušao po planu, u 9 sati, ispred sela Kruščica. Tu je Vujo Miljuš mitraljeskim rafalom pokosio četvoricu ustaša. Potom je uslijedilo čišćenje Podjelara. Uspaničen, neprijatelj je bježao na sve strane, tako da je 1. bataljon u 18.30 sati, nastupajući najvećom brzinom, bez većih okršaja ušao u Kosinj. Na brdima oko Kosinja »uhvaćeno je šest velikih ustaških zastava«.

U borbi za Gornji Kosinj poginuo je David Paulić, godište 1915, rođen u Brotinji, do rata žandarm. Pokopan je u Gornjem Kosinju. Četiri borca su lakše ranjena. Druga brigada je imala 32 izbačena iz stroja - sedmorica su poginula, a dvadesetpetorica su ranjena.

Akcija združenih snaga 1. operativne zone Hrvatske će biti i od štaba brigada i od štaba Zone kritikovana, jer »je uspjelo skoro svim ustaškim i četničkim banditima da umaknu«. Upravo tako će akciju - izvještavajući Vrhovni štab - ocijeniti i Glavni štab Hrvatske. ²⁴² Zapravo: učinjeno je ono što se moglo i očekivati, što je traženo zapovijesću. Pravi značaj kosinjske akcije 1. i 2. ličke brigade posebno dolazi do izražaja po utisku koji je to ostavilo na neprijatelja.

Razne ustaško-oružničke i talijanske komande, kao i ured velikog župana u Gospiću, ustrašeni zbivanjima »u noći između nedjelje i ponedjeljka«, kada su - po njima - ogromne partizanske snage, »koje su dolazile iz Korenice, Bunića, Ljubova, Čanka, Škara, Krša« sa »mnogo Bosanaca«, okružile Gospić, traže pomoć sa svih strana. Veliki župan Sinčić uspaničeno je javio Zagrebu da je Gospić »sa svih strana obko-

²³⁷> Zb. NOR, V/7, 250.

²³⁸> Isto, 224.

²³⁹> Isto.

²⁴⁰> Đorđe Orlović, n.d. 49.

²⁴¹> Zb. NOR, V/7, 225.

²⁴²> Isto, V/8, 171.

ljen« i da »skoro neizdrživo i katastrofalno stanje u kojem se danas nalazi čitava ova župa i sam Gospić izaziva opću paniku«. ²⁴³ Akcije 1. i 2. brigade su silno uznemirile komandu 2. okupacione armije u Sušaku. U rajon Perušića dovlače se jake snage iz Knina, mada je u to vrijeme prodorom proleterskih brigada ugrožen i sektor Bosanskog Grahova. Odmah poslije ulaska partizana u Kosinj, 22. septembra, tri su talijanska pješadijska puka stigla u Perušić, a uz njih i divizion artiljerije 18. armijskog korpusa. ²⁴⁴ Tim snagama je komandovao komandant divizije »Sassari« general Ettore Gianuzzi, koji je imao zadatak »što prije eliminirati formacije« ustanika, kojima se pridaje »znatna važnost«, budući da se »neprestano pojavljuju na jugu naše zone i zbog toga su nesigurne komunikacije između sektora Otočac i Gospić«. ²⁴⁵

Grupa Giannuzzi je 23. septembra ušla u borbe protiv 2. ličke brigade nastupajući pravcem Studenci - Krš. Sutradan je u borbu uveden 11. bersaljerski puk divizije »Re« raspoređen je sa snagama koje brane prilaze Gospiću. Toga je dana na sektoru grupe Gianuzzi »avijacija preduzela bombardovanje i mitraljiranje partizanskih snaga«. ²⁴⁶ No, koliko god su razmjerno uspješno nastupale preko Kapele, talijanske snage nisu mogle uspješno okončati svoju ofanzivu u sjeverozapadnoj Lici i u Gorskom kotaru. Kasnije, pred kritikama iz Rima, talijanski generali će se opravdavati činjenicom da je »neprijatelj većim dijelom izbjegao pročešljavanje« i da je »u većim formacijama napustio područja kojima su nastupale naše (talijanske) jedinice«. U tim izvještajima za jedinice 1. i 2. ličke brigade se kaže da su »jake snage«. Te partizanske »jake snage, koje su gravitirale prema željezničkoj pruzi Lešće - Studenci«, bile su - po shvatanju komande talijanskog 5. korpusa - »zadržane od jedinica grupe Gianuzzi«, pa su »premještene u rejon Kosinj«. ²⁴⁷ I na sve to slijedi uprošćeno objašnjenje komandanta 5. armijskog korpusa generala Renatoa Cotturia: moralo se, kaže, obustaviti ofanzivu jer su se »jake partizanske snage« pomjerile »u rajon južno od Vrhovina«, a druge »izbjegle pročešljavanje«. Obustava ofanzive je uslijedila zbog potrebe komande korpusa »da što prije ima na raspolaganju divizije 'Re' i 'Gran-tieri' za izvođenje operacija u cilju uništenja partizanskih formacija u Lici«. ²⁴⁸

Odmah poslije pada Kosinja, 2. brigada je angažirana na obrani slobodne teritorije, u sve žešćim borbama s Talijanima, a Prva je pomjerena prema Gospiću radi očekivanog napada na Pazarišta. Da je bilo mogućnosti da se to učini odmah poslije pada Kosinja, vjerovatno bi i taj rajon bio očišćen bez većih borbi. No, 22. i 23. septembra 2. brigada je angažovana u borbama protiv jakih talijanskih snaga, Prva brigada, sama, sa svoja tri bataljona, to nije mogla učiniti. Dok je 1. brigada pribirala snage za napad, i Pazarišta su se utvrđivala. Veliki župan Sinčić i pukovnik Seidl su tamo 22. septembra ostavili ustaškog bojnika Rogoza, da organizira obranu, budući da prethodno nije bilo »nikakvog

²⁴³> Isto, V/7, 372.

²⁴⁴> Isto, XIII/2, 931.

2«) isto, V/7, 383.

2⁴« Isto, XIII/2, 933.

2«) Isto, 934.

2«) Isto.

plana za obranu, nikakvog određenog zapovjedništva, nigdje organiziranih prethodnica ni utvrđenih položaja».²⁴⁹

Krajem septembra bojnik Rogoz je u Pazarištima imao 150 ustaša i oružnika i oko 300 ustaških milicionera.

Četiri dana poslije napada na Kosinj, 1. brigada je bila pripremljena za nove borbe. Prethodne borbe, odnosno - kako će to biti kazano u izvještaju Centralnom komitetu KPH 4. oktobra - »akcije na pruzi Sinac - Studenci i na Kosinj su nas premorile«, čak toliko da »uslijed akcija i napornog puta I, II i IV bataljon nisu održali svoje partijske sastanke«.²⁵⁰ No, 25. septembra na partijskim i skojevskim sastancima, pa i na sastancima Saveza mlade generacije, svi su iskazivali volju za borbom.

Pazarišta su na pola puta Kosinj - Gospić. Selo je razvučeno u dolini Pazarišnice, oko 12 kilometara sjeverno od Gospića, na sjeverozapadu Ličkog polja. Na prilazima selu, po dominantnim uzvišenjima, bojnik Rogoz je rasporedio grupe ustaša i domaćih, pazariško-kosinjskih milicajaca. Oni su se utvrdili uglavnom sjeverno od doline Pazarišnice, od Metlača s lijeve obale Like, iznad Klanca, na zapad.

Prema Pazarištima, preko Kaluđerovca, koji je držala mješovita jedinica satnika Tataka, na Klanac, u kojem su bile ustaše bojnika Pivca, 1. brigada je pokušala da prodre 26. septembra. Odbijena, napad obnavlja i narednog dana. Tada je iz Gospića pristiglo pojačanje, »te su dali žestok otpor na položajima koji dominiraju Klancem«. Treći, uspješan napad izveden je u noći 30. septembra i 1. oktobra. U borbu za Pazarišta je bila uključena i 2. lička brigada.

Tri bataljona 1. brigade su u napad krenula od Sušnja, Babinog brda i Kruščice, a 2. brigada iz Antinovca, Bakovca i Kruščice.

Prva napada preko Vaganca i Oteša na Klanac, a Druga - isto na Klanac - preko Kaluđerovca i mosta na Lici. Borba je vođena do večeri 1. oktobra. Iz izvještaja se vidi da je »neprijatelj davao žestok otpor«. Akcija je bila uspješna, iako će u analizama biti kazano da je »veliki broj bandita uspio pobjeći« zbog toga što, kao i prilikom napada na Kosinj, »veliko prostranstvo i ispresijecanost zemljišta, koga je neprijatelj bio posjeo, učinili su da opkoljavanje nije ni ovdje uspjelo«. Vjerovatno bi bilo više zarobljenih od 65, i više mrtvih od 33, da su mogle biti uspostavljene bolje veze među jedinicama, ali u onim okolnostima teško da se moglo više tražiti. Među 65 zarobljenih bilo je 20 ustaša-koljača, koji su strijeljani, a »ostali su pušteni«. »Nekoliko je ustaša izvršilo samoubistvo videći da će biti uhvaćeni«. U izvještaju su i podaci o plijenu: 3 mitraljeza, 1 protivoklopni mitraljez, 3 minobacača, 4 puškomitraljeza, 1 automat, 100 pušaka, 1 luksuzni automobil...²⁵¹

Druga brigada je imala 3 poginula i 13 ranjenih, a Prva: dva teško ranjena. Obojica, i Vukašin Budimirović i prvi intendat 2. bataljona Dušan Pavlica, umrli su poslije dva dana.²⁵²

Izvještavajući o borbama vođenim »na jednom ogromnom prostoru, na terenu vrlo ispresijecanom, krševitom i neprohodnom«, posljed-

²⁴⁹> Isto, V/7, 373.

²⁵⁰> Isto, IX/2, 165.

²⁵¹> Isto, V/8, 53.

²⁵²) U izvještajima nema podataka da je u borbi na Metlači poginuo kurir 1. bataljona Mane Bursać.

njeg dana u septembru i prvog u oktobru, Mile Uzelac, operativni oficir zone prenosio je samokritiku Operativnog štaba i štabova brigada, koji su smatrali da »uspjeh akcije nije potpun s obzirom da od 500 neprijateljskih vojnika nije se uspjelo pohvatati ili likvidirati niti jedna četvrtina«. Uz samokritiku i priznanje: »Neprijatelj se je mjestimično vrlo hrabro i uporno branio, ali zahvaljujući još većoj hrabrosti i požrtvovanju partizana, kao i dobrom komandnom kadru naših bataljona, uspjelo se neprijatelja protjerati i demoralisati«. ²⁵³

Partijsko rukovodstvo Like, čiji je sekretar Jakov Blažević bio sa operativnim štabom sve vrijeme djelovanja 1. i 2. brigade u kosinjsko-pazarišanskom kraju, dalo je ovim akcijama mnogo veću ocjenu i veće priznanje. »Naši su partizani ušli u sva sela tih općina«, ustvrdio je OK KPH zu Liku, »nanijevši time osim vojničkog i politički udarac ustaškim banditima, koji su tvrdili da su nepobjedivi na tom terenu«. Posebno je cijenjena činjenica da su »neka hrvatska sela dočekala partizane sa otvorenim simpatijama«. ²⁵⁴ Komesar zone Đuro Kladarin je, pak, stekao dojam da se narod »razbježao i pobjegao pred partizanima«. ²⁵⁵ U prvi mah je zaista bilo paničnog bježanja i kod najnevinijih, ali kad je - radi popune bataljona »Matija Gubec« - sprovedena mobilizacija, pokazalo se da se »narod dobro odaziva«, a, također, pokazalo se da se »hrvatski seljaci plaše više Talijana i ustaša nego nas i svoj neulazak u partizane motiviraju tim strahom«. Borci su, s partijskim terenskim radnicima, odmah poslije borbi »u svim selima otpočeli sa zborovima i tumačenjima ciljeva naše borbe«. ²⁵⁶

Mada za one najambicioznije, koji su tražili načina da se pohvataju svi neprijateljski vojnici, akcije u rajonima Kosinj-Pazarišta nisu bile sasvim uspješne (»nije se uspjela pohvatati i likvidirati ni jedna četvrtina« neprijateljskih vojnika), u realnom procjenjivanju valja za ovu ofanzivu reći same pohvale. Tako je to tumačio i Vrhovni komandant, koji će jedinicama 1. i 2. brigade preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« izraziti zahvalnost i izreći pohvalu. ²⁵⁷ Pa i sekretar Biroa CK KPH Vlado Popović je tada pisao članovima Okružnog komiteta za Liku da trebaju »biti ponosni na borce vaših brigada«. ²⁵⁸

Kad se brigade povuku iz ovog dijela Like, Okružni komitet će uočiti da se »u hrvatskim selima zapadne Like« raspoloženje »poboljšalo u našu korist«. Po shvatanju sekretara Okružnog komiteta, postignuti su »relativni uspjesi«, koji su »u hrvatskim selima jako dobro odjeknuli«; uz ostalo, »hrvatski narod ovoga kraja se vlastitim očima uvjerio u laž ustaških bandita«. Kad su brigade krenule na istočnu stranu pruge, s njima je pošlo više od 50 hrvatskih porodica. Okružni komitet je obavijestio CK KPH da je s tim porodicama »na oslobođeni teritorij prebjeglo, što prilikom povlačenja naših snaga, što poslije povlačenja, oko 2000 Srba, ljudi, žena i djece«. ²⁵⁹

253) Zb. NOR, V/8, 19.

254) AIHRPH, KP-230/38.

255) zb. NOR, V/8, U.

256) Isto.

257) j. B. Tito, n.d. 12, 132.

258) AIHRPH, KP-230/43.

259) AVII, 103B, 29-1/6.